

Πεδία για την Κατανόηση του Κόσμου

Μάρλεν Μούλιου

Η Μάρλεν Μούλιου είναι αρχαιολόγος – μουσειολόγος (Master of Arts και Doctor of Philosophy από το Τμήμα Μουσειακών Σπουδών του Πανεπίου του Leicester της Αγγλίας). Εργάζεται στο Υπουργείο Πολιτισμού από το 1997 (Δ/νση Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων) με αντικείμενα, μεταξύ άλλων, τη σύνταξη και την αξιολόγηση μουσειολογικών και μουσειογραφικών μελετών. Διδάσκει μουσειολογία στα Παν/μια της Θεσσαλίας (2002 κ.ε.), Αθήνας (2003 κ.ε.) και Πελοποννήσου (2003 κ.ε.) (mmouliou@otenet.gr).

Η αέναη διατύπωση νέων ιδεών και η κατάκτηση νέων γνώσεων συμβάλλει αναμφίβολα στην επιβίωση και συνεχή εξέλιξη της κοινωνίας. Η πραγματική κατανόηση του φυσικού και κοινωνικού κόσμου που μας περιβάλλει αποτελεί ποθούμενο όλων. Είναι όμως δύσκολος στόχος, ενώ οι διαδικασίες που διαμορφώνουν συνθήκες πρόσφορες για την επίτευξη του είναι σύνθετες. Στο άρθρο αυτό, θα υποστηριχθεί η άποψη ότι τα μουσεία μπορούν να αξιοποιηθούν ως δυναμικά πεδία για την πραγματική κατανόηση του κόσμου και, επομένως, να αποτελέσουν κεντρικό σημείο αναφοράς στη ζωή των ανθρώπων.¹ Η δυνατότητά τους αυτή έχει άμεση σχέση με το ότι τα μουσεία δημιουργούν, μελετούν και ερμηνεύουν συλλογές υλικών ή/και άυλων² πολιτισμικών αγαθών, οι οποίες συνιστούν τη βάση για τη συγκρότηση εκτεταμένων αρχείων γνώσεων, αξιών και πρακτικών. Οι διαφορετικές προσεγγίσεις που επιλέγονται για την ερμηνεία αυτών των μουσειακών αρχείων διαμορφώνουν, τελικά, την αφετηρία από την οποία ξεκινάμε για να κατανοήσουμε τον κόσμο. Για την ανάπτυξη των παραπάνω συλλογισμών, που ουσιαστικά εισηγούνται τη διεύρυνση της θέσης και του ρόλου των μουσείων στη σύγχρονη κοινωνία, θα αντλήσουμε στοιχεία από ορισμένες θέσεις της γνωστικής ψυχολογίας και της νέας μουσειολογίας.³

Μάθηση με στόχο την «πραγματική» κατανόηση του κόσμου: Μια προσέγγιση της γνωστικής ψυχολογίας

Η μάθηση αποτελεί πολυσύνθετο φαινόμενο που επηρεάζεται από ευρύ φάσμα μεταβλητών παραγόντων. Γι' αυτόν το λόγο, αποτέλεσε σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους βασικό ερευνητικό αντικείμενο για μελετητές διάφορων γνωστικών πεδίων,⁴ όπως της φιλοσοφίας, βιολογίας, νευρολογίας, φυσιολογίας, ψυχολογίας (εξελικτικής, γνωστικής), παιδαγωγικής κ.ά.

Στο βιβλίο του *The Unschooled Mind* (1993) ο Howard Gardner, ένας από τους πιο σημαντικούς εκπροσώπους της γνωστικής ψυχολογίας και θεμελιωτής της θεωρίας των πολλαπλών ευφυϊών,⁵ καταθέτει μια σειρά σημαντικών επισημάνσεων για τις μαθησιακές εμπειρίες που βιώνουμε ως άνθρωποι και τις μαθησιακές συμπεριφορές που αναπτύσσουμε στη διάρκεια της ζωής μας, στο πλαίσιο συνεχών προσπαθειών για την κατάκτηση νέων γνώ-

¹ Η διαπίστωση αυτή έχει εκφραστεί από σημαντικές προσωπικότητες και επιτελικούς φορείς των μουσείων. Για παράδειγμα βλ. Cameron (1995, 52): αναφέρεται στις απόψεις του John Cotton Dana, θεμελιωτή του Newark Museum το 1920, σύμφωνα με τις οποίες το μουσείο θα πρέπει να είναι μέρος της καθημερινότητας του κάθε πολίτη. Βλ., επίσης, σχετικές αναφορές στα κείμενα που καθορίζουν τους ποικίλους τομείς δράσης της Επιτροπής Μουσείων, Αρχείων και Βιβλιοθηκών της Αγγλίας, για τους οποίους μπορεί κανείς να ενημερωθεί μέσω της ιστοσελίδας της Επιτροπής: <http://www.mla.gov.uk/action/00action.asp> (τελευταία επίσκεψη 25/10/2004). Ειδικότερα, βλ. τα πεδία *Investing in Knowledge, Renaissance, Learning and Access*. Αντίστοιχοι είναι ο φιλοσοφικός προσανατολισμός του Δικτύου των Μουσείων Συνείδησης (βλ. <http://www.sitesofconscience.org/eng/about.htm>, τελευταία επίσκεψη 25/10/2004).

² Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, σύμφωνα με το άρθρο 2.1 της Σύμβασης της Unesco *Convention on the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* (17/10/2003), είναι οι πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και δεξιότητες, τις οποίες κοινότητες, ομάδες και σε ορισμένες περιπτώσεις μεμονωμένα άτομα αναγνωρίζουν ως μέρος της πολιτιστικής τους κληρονομιάς (προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις, όπως π.χ. γλώσσα, παραστατικές τέχνες, κοινωνικές πρακτικές, τελετουργίες, γνώσεις και πρακτικές που αφορούν τη φύση και εν γένει τον κόσμο). Βλ. <http://portal.unesco.org/culture/en/> (τελευταία επίσκεψη 25/10/2004) και τις ποικίλες δημοσιεύσεις του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων, το οποίο επέλεξε την άυλη κληρονομιά ως κεντρικό θέμα κατά το 2004 (<http://icom.museum/general-conference2004.html>, τελευταία επίσκεψη 25/10/2004, *Museum International* 221-222, 2004 με αφιέρωμα στο θέμα αυτό).

³ Η χρήση του όρου «νέα μουσειολογία» έχει συνδεθεί με τον μεταλλασσόμενο και πιο προοδευτικό κοινωνικό και εκπαιδευτικό ρόλο των μουσείων. Η νέα μουσειολογία περισσότερο θέτει ερωτήματα παρά δίνει κλειστού τύπου απαντήσεις, καταπνέεται με σύνθετα επιστημολογικά ερωτήματα που αφορούν τον υλικό και άυλο πολιτισμό, τις πολιτισμικές αξίες και ιστορίες τους. Η σχετική βιβλιογραφία είναι εκτενής. Βλ. μεταξύ άλλων Vergo (1989, 1999), Hauenschild x.x., Hein (2000), Ross (2004).

⁴ Η έστω και συνοπτική επισκόπηση των διάφορων θεωριών που έχουν διατυπωθεί από σημαντικούς μελετητές (βλ. π.χ. τους Piaget, Pestalozzi, Dewey, Montessori, Vygotsky, Gardner) για τη φύση και τα χαρακτηριστικά της γνώσης και της μάθησης, καθώς και η επιρροή που έχουν ασκήσει σε διαφορετικούς εκπαιδευτικούς φορείς δεν είναι εφικτή ούτε σκόπιμη στο παρόν άρθρο. Για εμπεριστατωμένες και ενδιαφέρουσες σχετικές αναφορές βλ. Gardner (1993, 23-109), Hooper-Greenhill και Moussouri (2002, 2-7) και στην ιστοσελίδα http://www.funderstanding.com/learning_styles.cfm (τελευταία επίσκεψη 30/10/2004).

⁵ Βλ. Gardner (1993, 1993). Για πρακτικές εφαρμογές στο χώρο των μουσείων, βλ. την ιστοσελίδα του Προγράμματος *Inspiring Learning for All* (παρακάτω υποσημείωση 13).

σεων και δεξιοτήτων. Εδώ θα σταθούμε στον προβληματισμό που αναπτύσσει ο Gardner (1993, 16) για το πώς μπορεί να κατακτηθεί ένας μεγάλος, αλλά συχνά ανεκπλήρωτος, γνωστικός στόχος που ο ίδιος αποκαλεί «παραγωγική» ή «βαθιά» ή «πραγματική» κατανόηση του κόσμου. Η απόλυτα σχετική με την καθημερινή ζωή κάθε ανθρώπου συλλογιστική του αναφορικά με το πώς προσεγγίζεται η γνώση και η μάθηση και πώς αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι τον κόσμο αποτελεί χρήσιμη αφητηρία για την ανάπτυξη του επιχειρήματος, που θα αναπτυχθεί στο δεύτερο μέρος του άρθρου, για τον αναβαθμισμένο ρόλο των μουσείων ως φορέων μάθησης, ως πεδίων για την πραγματική κατανόηση του κόσμου και ως κεντρικών σημείων αναφοράς στη ζωή των ανθρώπων.

Πώς προσεγγίζεται η γνώση;

Για τον Gardner, κάθε κοινωνία χαρακτηρίζεται από μια σειρά συμβάσεων, τελετουργιών, προτιμήσεων, θεσμικών πλαισίων, ηθικών κανόνων, προτιμώμενων συμπεριφορών, πολύτιμων αξιών. Όλα αυτά, μαζί με πολυάριθμες άλλες, εγκυκλοπαιδικού τύπου, γνώσεις προσφέρονται για μάθηση, που αρχικά επιτελείται με τρόπο φυσικό και διαισθητικό, για να συστηματοποιηθεί στη συνέχεια μέσω ενός εκπαιδευτικού προγράμματος που διαμορφώνει καθοριστικά τις αντιλήψεις και τις ερμηνείες των μελών μιας κοινωνίας για τον κοινωνικό και φυσικό κόσμο.

Ο Gardner σημειώνει ότι η μάθησή⁶ προσεγγίζεται:

1. είτε μέσω μιας *μιμητικής* διαδικασίας, που αποτελεί μια μάλλον συμβατική, συντηρητική επιλογή με στόχο τη χειραγώγηση ενός συγκεκριμένου σώματος σωστών πληροφοριών (τύπου κλειστών απαντήσεων) και την ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων
2. είτε μέσω *μετασχηματιστικών* διαδικασιών που διαμορφώνουν το μαθητευόμενο μέσα από την ενεργητική, δημιουργική, εξεταστικώς διερεύνηση τομέων γνώσης. Κατά τη διαδικασία αυτή, αυτός που οργανώνει τα προς μελέτη αξιολόγηση στοιχεία απλώς διαμεσολαβεί, ώστε ο άνθρωπος που τα μελετά να αποκτήσει ευκαιρίες και δυνατότητες να αναπτύξει ελεύθερες και πολλαπλές επιλογές για την αξιολόγησή τους αλλά και για τις δικές του απόψεις. Αυτές οι απόψεις μπορεί να διαφέρουν από την επίσημη και κυρίαρχη για ένα θέμα, αλλά έχουν σημασία για τον ίδιο ή την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει.

Ωστόσο, το θέμα της υποδοχής, κατανόησης και αξιοποίησης πληροφοριών για τον κόσμο που μας περιβάλλει έχει σχέση με ένα ακόμα πιο θεμελιακό ερώτημα:

Πώς αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι τον κόσμο;

Οι μελετητές προτείνουν, και εμείς το παρατηρούμε στην καθημερινή μας ζωή, ότι δεν κατανοούμε και άρα δεν «βλέπουμε» όλοι οι άνθρωποι τον κόσμο με τον ίδιο τρόπο. Οι επιστημολογικές μας προτιμήσεις διαμορφώνουν και τα ερωτήματα που θέτουμε για την πραγματικότητα γύρω μας. Μελέτες στον τομέα της γνωστικής λειτουργίας⁷ υποστηρίζουν ότι υπάρχουν διαφορετικές δίοδοι και μέσα για την πρόσληψη πληροφοριών και γνώσεων, αλλά και διαφορετικές μέθοδοι επαλήθευσης για τη λιγότερο ή περισσότερο πετυχημένη πρόσληψή τους (Gardner 1993, 12-14). Η παρατήρηση αυτή έχει μεγάλη σημασία και θα δούμε παρακάτω πώς έχει ήδη αρχίσει να αξιοποιείται από τα μουσεία.

Για τον Gardner, η *κατάκτηση της γνώσης και η πραγματική κατανόηση του κόσμου πραγματοποιείται* όταν οι άνθρωποι αποκτούν την ικανότητα να μελετούν διάφορα θέματα, έννοιες, διαδικασίες κ.ο.κ. με ποικίλους τρόπους και μεθόδους, όταν μπορούν να αναζητούν και να βρίσκουν τη λύση ενός νέου προβλήματος μέσα από πολλές και διαφορετικές οπτικές, ανακαλύπτοντας τα νοήματα που θα τους βοηθήσουν να συνθέσουν μια σφαιρική και τεκμηριωμένη άποψη γι' αυτό. Συχνά, όμως, ο βασικός εκπαιδευτικός φορέας που διαθέτουν οι σύγχρονες κοινωνίες (δηλ. το σχολείο) δεν φαίνεται να προσεγγίζει τη μάθηση ως μια μακρά διαδικασία με στόχο την πραγματική κατανόηση του κόσμου. Αν και κατά καιρούς υπήρξαν εξαιρέσεις,⁸ ο Gardner υποστηρίζει ότι τα ισχύοντα εκπαιδευτικά συστήματα προωθούν τυπικές, μηχανικά επαναλαμβανόμενες και συμβατικές διαδικασίες μάθησης, που δεν δίνουν προτεραιότητα στην πραγματική κατανόηση. Αντιθέτως, δίνουν προτεραιότητα στη μετάδοση στοιχειωδών ικανοτήτων, στην κάλυψη συγκεκριμένης διδακτέας ύλης που περιλαμβάνει γεγονότα, έννοιες και φαινόμενα προς αποστήθιση, στη δόμηση ενός συνόλου κοινά αποδεκτών αντιλήψεων. Αποδίδουν υπέρτατη αξία στον εντοπισμό σωστών απαντήσεων, ενώ προσεγγίζουν με σκεπτικισμό, αμηχανία –ακόμα και άρνηση– το διαφορετικό, αντι-συμβατικό, αυτό που ενέχει «ρίσκο», είτε σε σχέση με την ίδια τη γνώση είτε σε σχέση με το μαθητευόμενο.

Στην πρόκληση της πραγματικής κατανόησης του κόσμου, όμως, μπορούν να ανταποκριθούν άλλοι φορείς, όπως, για παράδειγμα, τα μουσεία, διαπίστωση με την οποία συντάσσεται και ο Gardner (1993, 200-24), ο οποίος εντοπίζει στο θεσμό του παιδικού μουσείου τα γνωσιολογικά και πρακτικά χαρακτηριστικά που αναζητούμε, αλλά δεν βρίσκουμε, στο σχολείο. Τα μουσεία ως χώροι διαφύλαξης και ερμηνείας της υλικής και άυλης κληρονομιάς εκφράζουν ποικίλες ιδέες για

⁶ Αντίστοιχες είναι οι τοποθετήσεις και άλλων μελετητών, με σπουδαιότερο εκπρόσωπο σε ό,τι αφορά το χώρο των μουσείων τον George Hein, ο οποίος ως υποστηρικτής της κονστрукτιβιστικής επιστημολογίας αντιλαμβάνεται τη γνώση ως μια διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο μαθητευόμενο και τον κόσμο γύρω του, ως μια σύνθετη και εξεταστικώς εμπειρία. Βλ. Hein (1995, 1998, 1999, 2001, 2002) και Hooper-Greenhill (1999²).

⁷ Βλ. υποσημείωση 5.

⁸ Βλ. το προοδευτικό μοντέλο εκπαίδευσης που εισήχθη ο John Dewey και το Πρόγραμμα Σπουδών που οργάνωσε ο ίδιος ο George Hein στο Lesley University (βλ. Hein 2002).

τον κόσμο που μπορεί να αλλάζουν με το πέρασμα του χρόνου. Ως πεδία διασύνδεσης των ανθρώπων με τη γνώση, τη δημιουργικότητα και την έμπνευση, έχουν πολλαπλές συμβολικές και εκτελεστικές δυνατότητες, αλλά και ευκαιρίες να «ξεκλειδώσουν»⁹ αυτό τον πλούτο γνώσης. Ως χώροι έκθεσης αντικειμένων και ιδεών, διαμορφώνουν, για πολύ διαφορετικούς μεταξύ τους ανθρώπους, συνθήκες για την πραγματοποίηση μιας «οικειοθελής επιλεγόμενης μάθησης»,¹⁰ η φύση και το περιεχόμενο της οποίας εξαρτάται ουσιαστικά από τα προσωπικά κίνητρα των επισκεπτών, την εθελοντική, μη-γραμμική, μη-συμβατική και αυτο-ρυθμιζόμενη πορεία τους προς απόκτηση νέων μαθησιακών εμπειριών, καθώς και την κοινωνική και πολιτισμική διάσταση αυτών των εμπειριών.

Τα μουσεία, λοιπόν, ανταποκρινόμενα σε μια ευρύτερα εννοούμενη εκπαιδευτική και κοινωνική αποστολή, μπορούν να προσεγγίσουν ολιστικά τον κόσμο με στόχο την πραγματική κατανόησή του.

Τα μουσεία ως πεδία για την κατανόηση του κόσμου: Προσεγγίσεις της νέας μουσειολογίας

Η κοινωνιολογική, ανθρωπολογική και φιλοσοφική θεώρηση του μουσειακού θεσμού τις τελευταίες δύο δεκαετίες¹¹ έθεσε τις βάσεις για τη διατύπωση μιας πιο προοδευτικής άποψης που υποστηρίζει ότι τα μουσεία αποτελούν κεντρικό σημείο αναφοράς στη ζωή των ανθρώπων.¹² Μπορούν να συμβάλουν στην αναψυχή και έμπνευση, στη διαμόρφωση πολιτισμικών αξιών, στην προσφορά δυνατοτήτων μάθησης και κοινωνικής ισότητας. Άμεσα σχετιζόμενη με αυτή την εξέλιξη είναι και η προώθηση νέων ιδεών για τη μάθηση και ερμηνεία στο μουσείο. Αυτό γίνεται είτε στο πλαίσιο ανεξάρτητων πρωτοβουλιών είτε στο πλαίσιο επίσημων θεσμικών φορέων και οργανωμένων προγραμμάτων που εφαρμόζονται για να προσφέρουν συμβουλευτική καθοδήγηση στα μουσεία, τόσο σε επίπεδο διαμόρφωσης αποστολής και συγκρότησης πολιτικών όσο και υλοποίησης δράσεων. Χαρακτηριστικό πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί η Επιτροπή Μουσείων, Βιβλιοθηκών και Αρχείων της Αγγλίας, η οποία στο πλαίσιο του προγράμματος *Inspiring Learning for All* υιοθέτησε τον ακόλουθο ορισμό για τη μάθηση:

Η μάθηση είναι μια διαδικασία που σχετίζεται άμεσα με

την εμπειρία. Αποτελεί αυτό που πραγματοποιούν οι άνθρωποι στο πλαίσιο της προσπάθειάς τους για την κατανόηση του κόσμου γύρω τους. Μπορεί να αφορά την αύξηση ή περαιτέρω καλλιέργεια δεξιοτήτων, γνώσεων, κατανόησης, συνειδητοποίησης, αξιών, ιδεών και συναισθημάτων ή την ενίσχυση της κριτικής σκέψης. Η αποτελεσματική μάθηση οδηγεί σε αλλαγές, εξελίξεις και σε επιθυμία για περαιτέρω μάθηση.¹³

Σ' αυτό τον ορισμό, οι αναλογίες με τις θεωρίες του Gardner για την κατανόηση του κόσμου είναι εύκολα εντοπίσιμες.

Μία άλλη διαπίστωση αφορά τις μουσειακές εκθέσεις, την πιο δημόσια πτυχή του ερμηνευτικού και εκπαιδευτικού έργου του μουσείου και τη συμβολή τους στη διαδικασία της μάθησης και κατανόησης του κόσμου. Όπως έχει εύστοχα παρατηρηθεί:

«Η κατανόηση εννοιών [...] αποτελεί [...] συναισθηματική παρά γνωστική εμπειρία. Οι μουσειακές εκθέσεις εστιάζουν στη γνωριμία του κόσμου γύρω μας και επηρεάζουν τις συμπεριφορές και τις αξίες μας, οι οποίες είναι τελικά πιο ουσιαστικές από την απλή γνώση ορισμένων γεγονότων και στοιχείων που αφορούν ένα οποιοδήποτε θέμα [...]. Ο σκοπός μιας έκθεσης είναι να μετασχηματίσει τα ενδιαφέροντα, τις θέσεις και τις αξίες των επισκεπτών μέσω μιας έντονα συναισθηματικής εμπειρίας, κατά την οποία οι επισκέπτες ανακαλύπτουν τα μηνύματα των εκτιθέμενων αντικειμένων [...]» (Lord και Lord 2002, 17-18).

Η μουσειακή έρευνα και πρακτική έχει ασχοληθεί αρκετά με την ερμηνευτική διαδικασία στο μουσείο,¹⁴ σε μια προσπάθεια να εξακριβώσει τα συστατικά της στοιχεία, τις δομές της, ενδεχόμενες παθογένειες και ότι άλλο δεν είναι άμεσα ορατό. Είναι πλέον σχεδόν κοινότοπο να δηλώσουμε ότι το μουσείο διέρχεται μια μεταβατική εποχή κατά την οποία προσπαθεί να επαναξιολογήσει τις λειτουργίες, τους ρόλους και την αποστολή του. Είναι, επίσης, γνωστοί διάφοροι επιθετικοί και μεταφορικοί προσδιορισμοί για το σημερινό μουσείο, που έχουν προταθεί σε μια προσπάθεια εντοπισμού νέων οραμάτων, ρόλων, λειτουργιών και σχέσεων με τους πολίτες μιας κοινωνίας: *Μουσείο: Εργαστήρι*,¹⁵

⁹ Έκφραση που χρησιμοποιεί συχνά η Ένωση Μουσείων, Βιβλιοθηκών και Αρχείων της Αγγλίας, όταν αναφέρεται στις δυνατότητες που παρέχουν τα μουσεία για πρόσβαση στη γνώση.

¹⁰ Βλ. Falk και Dierking (1998, 2).

¹¹ Βλ. μεταξύ πολλών Weil (2002), Hein (2000), Macdonald και Fyfe (1996), Pearce (1992, 1990), Vergo (1989), Bennett (1995), Falk και Dierking (2000), Boswell και Evans (1999), Kaplan (1994), Karp, Kraemer και Lavine (1992), Karp και Lavine (1991), Macdonald (1998), Dodd και Sandell (2001), Hooper-Greenhill (1999), Merriman (1991), Sandell (2002).

¹² Βλ. υποσημείωση 1.

¹³ Βλ. την έρευνα *Learning Impact Research Project* (LIRP) και το Πρόγραμμα *Inspiring Learning for All*, <http://www.inspiringlearningforall.gov.uk/>, <http://www.mla.gov.uk/action/learnacc/00insplearn.asp>, http://www.mla.gov.uk/documents/insplearn_wp20030501.doc (τελευταία επίσκεψη 25/10/2004), την Εργαλειοθήκη (Toolkit) που έχει αναπτύξει για την αξιολόγηση της μαθησιακής διαδικασίας στα μουσεία βάσει Βασικών Μαθησιακών Αποτελεσμάτων (Generic Learning Outcomes - GLO). Περισσότερες αναφορές στους Hooper-Greenhill et al. (2003) καθώς και http://www.inspiringlearningforall.gov.uk/measuring_learning/learning_outcomes/whats_new_about_this/default.aspx, http://www.inspiringlearningforall.gov.uk/measuring_learning/learning_outcomes/why_do_we_need_glos/default.aspx (τελευταία επίσκεψη 1/11/2004).

¹⁴ Βλ. υποσημείωση 11, καθώς και Lord και Lord (2002), Greenberg et al. (1996), McLean (1999), Μούλιου και Μπούνια (1999) κ.ά.

¹⁵ Βλ. Weil (1995, 8). Στο ίδιο κείμενο αναλύει αρκετούς ακόμα μεταφορικούς προσδιορισμούς για το μουσείο: Μουσείο-Ναός, Μουσείο-Σχολείο, Μουσείο-Μαυσαλείο, Μουσείο-Αγορά κ.ά.

Αγορά,¹⁶ Ζώνη Επαφής,¹⁷ Μετα-μοντέρνο,¹⁸ Νέο, Ιδεο-κεντρικό,¹⁹ Ανθρωπο-κεντρικό, Εστιασμένο στους επισκέπτες,²⁰ στις Κοινότητες,²¹ Ανοικτό, Ανθρωπιστικό,²² Ποιητικό²³.

Το μεταλλασσόμενο μουσείο, με όποιο όνομα και αν προσδιορίζεται, είναι ένας οργανισμός πολυμήχανος, με ενισχυμένο κοινωνικό ρόλο, που μπορεί να συνεισφέρει στην προώθηση κοινωνικών αλλαγών με απώτερο σκοπό τη δόμηση πιο δημοκρατικών και προοδευτικών κοινωνιών. Γι' αυτό, ενστερνίζεται το κονστρουκτιβιστικό²⁴ μοντέλο δημιουργίας νοημάτων, θέτοντας πολλαπλά ερωτήματα αντί για «σωστές, κλειστού τύπου, απαντήσεις». Το μουσείο επανατοποθετείται απέναντι στις μέχρι σήμερα γενικώς αποδεκτές αλήθειες, ρισκάρει μην αποζητώντας το ανώδυνο, α-πολιτικό θέμα και έκθεμα, αναγνωρίζει τη σημασία των πολλαπλών ερμηνειών αντικειμένων και ιδεών και γι' αυτό τις αναζητά. Βεβαίως, δεν είναι πια μόνο τα παιδικά μουσεία, τα παιδαγωγικά πρότυπα του Gardner, που προάγουν τη συμμετοχή, τη συνεργασία και το διάλογο, τις πολλαπλές ερμηνευτικές προσεγγίσεις, τη δημιουργία εμπειριών και την πίστη στην απίστευτη μετασχηματιστική δύναμη που κρύβει η εξετασμένη διερεύνηση πραγμάτων, εννοιών, φαινομένων και διαδικασιών. Όλο και περισσότερα, τυπολογικά πολύ διαφορετικά μεταξύ τους, μουσεία υιοθετούν προοδευτικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις, σε σχέση είτε με το *ερμηνευόμενο* θέμα, είτε με τα *ερμηνευτικά μέσα*, είτε με τους *ερμηνευτές* (έναν ή περισσότερους) του θέματος που επιλέγουν, είτε με τον *ερμηνευτικό συμμετοχό*, δηλαδή τον επισκέπτη μιας έκθεσης. Και οι τέσσερις παράγοντες διαμορφώνουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο δομείται και ολοκληρώνεται η συνολική *ερμηνεία* ενός θέματος.

Η επλεκτική παρουσίαση παραδειγμάτων είναι απολύτως ενδεικτική και δεν φιλοδοξεί να καταγράψει στο σύνολό τους τις σύγχρονες ερμηνευτικές προσεγγίσεις των μουσείων ανά τον κόσμο. Στοχεύει, όμως, να προσφέρει εναύσματα για περαιτέρω σχετικό προβληματισμό.

Το ερμηνευόμενο θέμα ή αλλιώς... τι ερμηνεύουμε;

Το αίτημα για «αναζήτηση της αληθινής γνώσης» μέσω επί-

σημων δομών (όπως είναι τα μουσεία) μπορεί να έχει δύο εκδοχές: είτε θεωρείται τόσο δύσκολη και δημιουργεί τόσο έντονες αντιδράσεις, ώστε να αναστέλλεται τελικά οποιαδήποτε ουσιαστική αναζήτησή της, είτε αφυπνίζει συνειδήσεις και οδηγεί τελικά στην κριτική επανεξέταση του παρελθόντος και του σήμερα (βλ. και Rowlands 2002, 111). Η ιδέα ότι τα μουσεία ως ιδεολογικοί θεσμοί πρέπει να εκπροσωπούν αποκλειστικά τις κυρίαρχες αξίες (του έθνους, της κυρίαρχης τάξης, της κυρίαρχης επιστημολογίας κ.ά.) έχει τεθεί υπό έντονη αμφισβήτηση διεθνώς.

Όλο και περισσότερα μουσεία και πινακοθήκες οργανώνουν *ιδεο-κεντρικές εκθέσεις* ή εντάσσουν στις συλλογές τους έργα (ως *ερμηνευτικά εργαλεία*) που ξεφεύγουν από την παραδοσιακή παρουσίαση. Αντιθέτως, αναπτύσσουν ενδοσκοπικούς συλλογισμούς και ασχολούνται με βασικές ιδέες και θεμελιώδη θέματα σύμφυτα με τους μεταφυσικούς, επιστημολογικούς και κοινωνικούς προβληματισμούς του ανθρώπου. Τέτοιες αναζητήσεις αφορούν τη ζωή, το θάνατο, τη γνώση και την ανακάλυψή της, την ατομική και συλλογική μνήμη και ταυτότητα, την κοινωνική συνείδηση, αναγνώριση και ανοχή, τη σημασία της συνύπαρξης διαφορετικών πολιτισμών, την καταπίεση της ανθρώπινης υπόστασης, την απόδοση δικαιοσύνης, την υγεία και τις ασθένειες, τη φτώχεια, τη θρησκευτική πίστη κ.ά.

Κάποια μουσεία το επιχειρούν διαμορφώνοντας ολόκληρο τον θεσμικό και θεματολογικό προσανατολισμό τους προς αυτή την κατεύθυνση, όπως, για παράδειγμα, τα Μουσεία του Ολοκαυτώματος ανά τον κόσμο, το Διεθνές Δίκτυο με την επωνυμία Μουσεία της Συνείδησης,²⁵ το Μουσείο της Ανεκτικότητας στο Λος Άντζελες, το Μουσείο του Διαφωτισμού και του Μοντερνισμού στη Βαλένθια, το Μουσείο της Εβραϊκής Διασποράς στο Τελ Αβίβ, το Εβραϊκό Μουσείο στο Βερολίνο, το Μουσείο της Βρετανικής Αυτοκρατορίας και Κοινοπολιτείας στο Μπράιτον της Αγγλίας, το In Flanders Fields Μουσείο στο Βέλγιο ή το House of Terror στη Βουδαπέστη, το Chester Beatty Library Μουσείο στο Δουβλίνο, το Μουσείο Φροντίδας της Υγείας στην Τουρκία, το Ellis Island Μουσείο στη Νέα Υόρκη και το Μουσείο της Μετανάστευσης στη Μελβούρνη.

¹⁶ Βλ. Weil (1995, 9) ο οποίος βασίζεται σε παλαιότερη έκφραση του Duncan Cameron: «Τα Μουσεία χρησιμοποιούνται ως τόποι αντιπαράθεσης, συνδιαλλαγών, δημόσιων συζητήσεων... Η Αγορά είναι το μέρος όπου δίνονται οι μάχες...». Μια μεταλλαγμένη μορφή της Αγοράς είναι αυτή του Δημαρχείου που υπάρχει στις σύγχρονες πόλεις, και έχει και αυτό χρησιμοποιηθεί ως μεταφορικός προσανατολισμός για το ρόλο που καλούνται να επιτελέσουν τα Μουσεία της Κοινωνικής Συνείδησης βλ. <http://www.sitesofconscience.org/eng/about.htm> (τελευταία επίσκεψη 25/10/2004).

¹⁷ Βλ. Peers και Brown (2003β, 4-8): χρησιμοποιούν μια έκφραση που είχε προτείνει ο James Clifford (1997).

¹⁸ Βλ. ενδεικτικά Hooper-Greenhill (1999).

¹⁹ Βλ. ενδεικτικά Lord και Lord (2002).

²⁰ Βλ. τον αγγλικό όρο «client-centered», που πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Michael Spock, Διευθυντή του Παιδικού Μουσείου της Βοστώνης στα τέλη της δεκαετίας του '60 (Heumann Gurian 2002, 81-82).

²¹ Βλ. τον αγγλικό όρο «community-centered» (Heumann Gurian 2002, 82-83).

²² Βλ. Cameron (1995, 53), ο οποίος κάνει λόγο για το ουμανιστικό ή μεταφυσικό μουσείο.

²³ Βλ. Spalding (2002, 9): «Χαρακτήρισα τα μουσεία ποιητικά, διότι δεν θα είναι κατηγορηματικά ή διδακτικά, αλλά θα ανιχνεύουν τα βαθύτερα και πιο δυσδιάκριτα νοήματα που ενυπάρχουν στα αντικείμενα του παρελθόντος. Υπάρχουν χίλιοι δυο τρόποι με τους οποίους μπορεί να γίνει αυτό, τα μουσεία όμως μόλις τώρα έχουν αρχίσει να συνειδητοποιούν τη δύναμή τους ως αφηγητών ιστοριών».

²⁴ Βλ. υποσημείωση 6.

²⁵ Βλ. <http://www.sitesofconscience.org/> (τελευταία επίσκεψη 25/10/2004).

Άλλα μουσεία εντάσσουν σ' ένα ευρύτερα οριοθετημένο σύνολο συλλογών και νοηματικών αναφορών εκθέματα και εκθέσεις που αναζητούν νέους και διαφορετικούς συμβολισμούς σε αντικείμενα που κατά το παρελθόν είχαν ίσως ερμηνευτεί μονοδιάστατα μέσα από το πρίσμα μιας συγκεκριμένης επιστημολογίας. Ας δούμε ορισμένα παραδείγματα.

Το Μουσείο του Λονδίνου με τον *Εποικισμό του Λονδίνου* (1993-94), έκθεση-σταθμό που αποτέλεσε αφορμή να επαναπροσδιορίσει το μουσείο τους στόχους της ερμηνευτικής, συλλεκτικής, επικοινωνιακής και κοινωνικής πολιτικής του, εστίασε στο διαχρονικό φαινόμενο της μετανάστευσης, για να «ξορκίσει» φαινόμενα ρατσισμού και ξενοφοβίας σε μια πόλη όπου η πολυπολιτισμικότητα δεν είναι μόνο δεδομένη, αλλά και ευεργετική. Το Ontario Science Centre του Τορόντο, με την έκθεση *Question of Truth*²⁶ (1996), παρουσιάζει τις ιδεολογικές και πολιτικές διαστάσεις των επιστημών, επανεξετάζοντας βαθιά ριζωμένες αντιλήψεις του δυτικού κόσμου για την ανωτερότητα της ευρωπαϊκής σκέψης και επιστήμης και τη φυλετική κατώτεροτητα μειονοτικών ομάδων ή ολόκληρων λαών. Παράλληλα, διερευνά κατά πόσο οι αντιλήψεις αυτές διαμόρφωσαν το ιδεολογικό πλαίσιο για τη νομιμοποίηση καταπιεστικών καθεστώτων και την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το Μουσείο Μπενάκη, στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, φιλοξένησε το 2004 την έκθεση *Ο τόπος μας: Η Αυστραλία των Αυτοχθόνων σήμερα*, που παρουσίαζε τον πολιτισμό των Αυστραλών Αυτοχθόνων και τις επιρροές που δέχτηκε στη διάρκεια δύο αιώνων ευρωπαϊκής αποίκησης. Η έκθεση οργανώθηκε από ιθαγενείς επιμελητές των Μουσείων Powerhouse και Βικτώριας της Αυστραλίας για να αποτελέσει μια «μαρτυρία για το τι πιστεύουν οι Αυτοχθόνες, το θάρρος τους, τη θέλησή τους να υπάρχουν, να προσαρμόζονται και να προοδεύουν».²⁷

Το Βρετανικό Μουσείο, για την 250ή επέτειο από την ίδρυσή του, οργάνωσε το 2003 την περιοδική έκθεση *Το Μουσείο της Σκέψης* (Εικ. 1) με θέμα τη Μνήμη σε όλες τις εκφάνσεις της,²⁸ απαραίτητο συστατικό για την αυτογνωσία, ταυτότητα και εξέλιξη κάθε ατόμου, κάθε κοινότητας αλλά και του ίδιου του Βρετανικού Μουσείου ως αποθετηρίου αντικειμένων-φορέων μνήμης διάφορων πολιτισμών και επομένως ως «θεάτρου μνήμης» αυτών των λαών. Τον Δεκέμβριο του 2003 άνοιξε στο ίδιο μουσείο η έκθεση *Διαφωτισμός. Ανακαλύπτοντας τον Κόσμο κατά τον 18ο αιώνα* (Εικ. 2), που επιχειρεί να αναπαραστήσει μία από τις σημαντικότερες και προοδευτικότερες περιόδους της ανθρώπινης ιστορίας και σκέψης. Ήταν η εποχή κατά την οποία η θέληση του ανθρώπου για οικοδόμηση στέρεων και αντικειμενικών γνώσεων για

ΕΙΚ. 1 Άποψη από την επετειακή έκθεση του Βρετανικού Μουσείου *Το Μουσείο της Σκέψης*, η οποία αποτέλεσε αφορμή για τη δημιουργία εκθέματος εις μνήμην του ίδιου του Μουσείου και της 250ής επετείου από την ίδρυσή του. (Φωτ. αρχείο Μ. Μούλιου)

ΕΙΚ. 2 Άποψη της έκθεσης *Διαφωτισμός. Ανακαλύπτοντας τον Κόσμο κατά τον 18ο αιώνα* του Βρετανικού Μουσείου (Φωτ. αρχείο Μ. Μούλιου)

²⁶ Ο τίτλος παρουσιάζεται αμετάφραστος για να μην αλλοιωθεί η αμφίσημη έννοιά του, η οποία αφενός θίγει ζητήματα αλήθειας (δηλαδή επιστημονικής αυθεντίας) και αφετέρου αμφισβητεί τη νομιμότητα της επικύρωσής τους από τη δυτική κοινωνία.

²⁷ Βλ. Miller (2004, 27).

²⁸ Οι ενότητες της έκθεσης ήταν οι εξής: α) Το Βρετανικό Μουσείο ως Θέατρο Μνήμης, β) Αντικείμενα ως μηχανισμοί ανάκλησης της μνήμης (*aide-mémoire*), γ) Ζώσα Μνήμη (μέσω εικαστικών αναπαραστάσεων, πορτρέτων κ.ά.), δ) Τελετουργίες και Μνημεία για την απόδοση τιμής σε πρόσωπα ή γεγονότα, ε) Ιερά Κειμήλια και Ανομη-στικά, στ) Το Μέλλον της Μνήμης – Αντικείμενα ως φορείς μνήμης. Την έκθεση συνόδευε εξαιρετος κατάλογος (Mack 2003).

τον φυσικό και υλικό κόσμο έθετε τα θεμέλια για τη γένεση των επιστημών, την ανακάλυψη άγνωστων πολιτισμών και τη συγκρότηση άρτια ταξινομημένων συλλογών αντικειμένων-υλικών τεκμηρίων αυτής της νεοαποκτηθείσας γνώσης. Το ίδιο το Βρετανικό Μουσείο και οι συλλογές του αποτελούν προϊόντα και σύμβολα αυτής της εποχής.

Ερμηνευτικά μέσα, ερμηνευτικοί συμμετοχοί και ερμηνευτές ή αλλιώς... πώς ερμηνεύουμε;

Πώς, όμως, το όνειρο για την οργάνωση μιας ερμηνευτικά επιτυχημένης έκθεσης μπορεί να γίνει πραγματικότητα; Δεν είναι μόνο η πολυπλοκότητα και η ευρύτητα των ερμηνευόμενων θεμάτων που προβληματίζει, αλλά και η αναπόφευκτη διαφορετικότητα των ερμηνευτικών συμμετεχόντων που με τις ποικίλες εμπειρίες τους, γνώσεις, στερεότυπα, ευφυΐες, μαθησιακές προτιμήσεις και κοινωνικές αναφορές προσλαμβάνουν και κατανοούν με διαφορετικό τρόπο γνωστά και νέα νοήματα. Η δημιουργία, λοιπόν, πολλαπλών εναλλακτικών σημείων εισόδου (entry points κατά τον Gardner) ή ενός πλούσιου ευρετηρίου καταχωρίσεων (index κατά τον Hein),²⁹ μέσω των οποίων θα διχοκετεύονται διαφορετικά ερεθίσματα για την προσέλευση των τελικών αποδεκτών δεν αποτελεί πολυτέλεια ή επίδειξη αλλά ουσιαστική ανάγκη. Όπως έχει επισημάνει ο Hein, για να μάθουν οι μαθητευόμενοι πρέπει να τους δοθεί η δυνατότητα να έρθουν σε άμεση επαφή με το θέμα που μελετούν, να έχουν εμπειρίες, να έχουν τη δυνατότητα να χειρίζονται επιδέξια θέματα από τον κόσμο της φύσης και των ιδεών, να πειραματίζονται, να επιχειρηματολογούν, να θέτουν ερωτήματα και να βλέπουν τα αποτελέσματα των δικών τους ενεργειών. Μέσα από αυτό το πρίσμα, η συγκρότηση νοημάτων από τους ίδιους για τον φυσικό και κοινωνικό κόσμο δεν πρέπει να θεωρείται από ένα εκπαιδευτικό σύστημα ή ένα μουσείο ως απλώς επιτρεπτή και θεμιτή, αλλά να κρίνεται ως απολύτως αναγκαία, να ενθαρρύνεται και να καλλιεργείται. Επομένως, για τους επιμελητές μιας έκθεσης η πρόκληση ίσως θα πρέπει να είναι η εξής: πώς θα οργανώσουν μια εμπειρία που θα εμπλέκει ενεργά τους επισκέπτες και θα τους οδηγεί σταδιακά στη βαθύτερη κατανόηση του εκάστοτε θέματος, χωρίς να χάνεται η δομή και ο ρυθμός αυτής της εμπειρίας (Hein 2002);

Τα ερμηνευτικά μέσα των μουσείων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως «σημεία εισόδου» σε μια έκθεση είναι πολλά και καθένα έχει διαφορετικό στόχο και λειτουργία: τα αυθεντικά αντικείμενα και οι τρόποι με τους οποίους μπορούν να συσχετιστούν, ο γραπτός και προφορικός λόγος της

ΕΙΚ. 3 Άποψη από τις βραβευμένες Βρετανικές Αίθουσες του Victoria and Albert Museum (Φωτ. αρχείο Μ. Μούλιου)

έκθεσης, η διαβαθμισμένη και σπονδυλωτή παρουσίαση αυτών των πληροφοριών, η χρήση της τέχνης ως μέσου δημιουργίας ποιητικών αναζητήσεων, οι σκηνηκές και θεατρικές αναπαραστάσεις, ο συμβολισμός και η ατμόσφαιρα του εκθεσιακού περιβάλλοντος, τα απτικά και διαδραστικά εκθέματα, η εικόνα, στατική ή κινούμενη, ο ήχος, οι πολυμεσικές εφαρμογές, ο διάλογος μεταξύ ερμηνευτών και ερμηνευτικών συμμετεχόντων και πολλά ακόμα. Τα παραδείγματα μουσειακών εκθέσεων από τα οποία μπορεί κανείς να αντλήσει έμπνευση είναι πολλά: οι μόνιμες εκθέσεις των αρχαιολογικών Μουσείων Latenium στην Ελβετία και Marq στο Αλικάντε της Ισπανίας, οι πολυβραβευμένες Βρετανικές Αίθουσες του Μουσείου Victoria and Albert³⁰ (Εικ. 3), η αίθουσα Hands-on-Base του Horniman Museum, το Μουσείο του Ολοκαυτώματος στην Ουάσιγκτον, το In Flanders Fields Museum,³¹ η έκθεση *Who am I?* (Εικ. 4) στο Εθνικό Μουσείο Επιστημών του Λονδίνου, οι εκθέσεις *Κάθε αντικείμενο αφηγείται μια ιστορία* στο Castle Museum του Νότινγχαμ,³² *Υπάρχει σε όλα λύση; Ταξίδι στον κόσμο των αρχαίων ελληνικών μαθηματικών*³³ στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, *Άνθρωποι και Εργαλεία*³⁴ στο Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης κ.ά.

Οι ίδιοι λόγοι που καθιστούν αναγκαία την υιοθέτηση ενός μοντέλου πολλαπλών «σημείων εισόδου» σε μια έκθεση υποδεικνύουν επίσης πόσο διαφωτιστικός μπορεί να είναι ο διάλογος μεταξύ ανθρώπων με διαφορετικές απόψεις. Ακόμα πόσο περιοριστική ή και ιδεολογικά παρωχημένη μπορεί να είναι η ερμηνεία ενός θέματος από έναν και μόνο ερμηνευτή (π.χ. τον επιμελητή μιας συλλογής) ή μια ομάδα ερμηνευτών που χαρακτηρίζεται από κοινούς και ομογενοποιητικούς δεσμούς (π.χ. όλοι προέρχονται από κοινό ιδεο-

²⁹ Βλ. Hein (2002, 8).

³⁰ Βλ. Morris (2002).

³¹ Βλ. Martin (2000).

³² Βλ. Swift (1999).

³³ Βλ. Γκαζή, Νικηφορίδου και Μουσούρη (2004).

³⁴ Βλ. Νικηφορίδου στο παρόν τεύχος.

λογικό ή επιστημονικό χώρο). Ο κύκλος των εντεταλμένων ερμηνευτών έχει αρχίσει να διευρύνεται και πέρα από τους επαγγελματίες των μουσείων. Σε συνεργασία με αυτούς περιλαμβάνει επίσης:

- εκπροσώπους των κοινοτήτων στις οποίες απευθύνεται μια έκθεση ή/και από τις οποίες προέρχονται αντικείμενα μουσειακών συλλογών (βλ. π.χ. τη διαδικασία οργάνωσης της έκθεσης *Εποικισμός του Λονδίνου*,³⁵ τη δράση πολλών Κοινοτικών Μουσείων³⁶ και Οικομουσείων, την αίθουσα *Η Γλασκώβη μας* στο People's Palace της Γλασκώβης κ.ά.),
- καλλιτέχνες³⁷ που καλούνται να επανερμηνεύσουν τα νοήματα μουσειακών συλλογών και να προτείνουν νέους τρόπους θέασης και κατανόησής τους (βλ. π.χ. τις ερμηνευτικές προτάσεις του Fred Wilson),
- συλλέκτες³⁸ που ενθαρρύνονται να εκθέσουν τις συλλογές τους στο μουσείο, για να μιλήσουν ουσιαστικά για το πώς κατανοούν τον εαυτό τους και τον κόσμο μέσα από αυτές (βλ. π.χ. τον διαδεδομένο πλέον στα μουσεία της Αγγλίας θεσμό των People's Shows),
- παιδιά³⁹ (βλ. π.χ. εκθέσεις παιδιών σε διάφορα παιδικά μουσεία),
- ειδικούς που γνωρίζουν τις ανάγκες και τις προτιμήσεις ατόμων με αναπηρία,⁴⁰
- πρόσωπα ή ομάδες που εκφράζουν αντίθετες απόψεις και συμφέροντα επί συγκεκριμένου θέματος (βλ. π.χ. την πολυσυλλεκτική έκθεση για το Stonehenge και τις σημασίες του από την κοινωνική ανθρωπολόγο Barbara Bender το 1997).

Πώς οι ερμηνευτικοί συμμετοχοί αντιλαμβάνονται το ερμηνευόμενο θέμα;

Δεν είναι, λοιπόν, λίγοι όσοι πιστεύουν ότι οι μουσειακές εκθέσεις θα πρέπει να προσφέρουν στους επισκέπτες ευκαιρίες για τη διεύρυνση των οραμάτων τους και τη δημιουργία νέων και περισσότερων νοηματικών συσχετισμών.⁴¹ Σε μια μουσειακή έκθεση, άλλωστε, οι ερμηνευτικοί συμμετοχοί δεν προσλαμβάνουν πάντα αυτό που είχαν κατά νου οι ερμηνευτές, ούτε αντιλαμβάνονται τα νοήματα με τη σειρά και την τάξη που επιβάλλει η δομή της έκθεσης και αυτό δεν οφεί-

λειται σε δικά τους κενά και αδυναμίες. Αντιθέτως, δημιουργούν νοήματα και ιδέες βασιζόμενοι στις νέες εμπειρίες που βιώνουν στην έκθεση, τις οποίες συσχετίζουν με τις ήδη κειτημένες και διαμορφωμένες γνώσεις και σκέψεις τους.

Οι έρευνες επισκεπτών και αξιολόγησης εκθέσεων⁴² έχουν από καιρό αναγνωρίσει τη διαφορετικότητα των διαμορφούμενων νοημάτων και εμπειριών τις οποίες προσπαθούν να εξετάσουν σε βάθος, υιοθετώντας ποικίλες μεθοδολογίες και θέτοντας προς διερεύνηση διαφορετικά κατά περίπτωση ερωτήματα. Γι' αυτό και αποτελούν σήμερα ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ερμηνευτικής, εκπαιδευτικής και κοινωνικής πολιτικής των μουσείων. Τα πορίσματά τους θα πρέπει να δημοσιοποιούνται με συστηματικό τρόπο ώστε να συμβάλλουν σε πιο αποτελεσματικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις. Η καταγραφή και ανάλυση των εμπειριών που βιώνουν οι επισκέπτες στα μουσεία, βάσει συγκεκριμένων προτύπων και δεικτών αποτελεσματικότητας,⁴³ βοηθά σημαντικά στην ποιοτική και ασφαλέστερη εκτίμηση της εκπαιδευτικής και κοινωνικής αξίας των μουσείων, ως πεδίων κατανόησης του κόσμου και ως σημείων αναφοράς στη ζωή των ανθρώπων.⁴⁴

Συνοψίζοντας

Έχοντας ως αφετηρία τις τοποθετήσεις του Gardner, για το πώς προσεγγίζεται η πραγματική κατανόηση του κόσμου, αναφερθήκαμε στις δυνατότητες που προσφέρουν τα μουσεία ως πεδία για την επίτευξη αυτού του στόχου.

Οι συνθήκες υπό τις οποίες μπορεί να αναπτυχθεί ένα προοδευτικό εκπαιδευτικό σύστημα με όραμα την πραγματική κατανόηση του κόσμου μπορούν να συσχετιστούν άμεσα με τους παράγοντες που διαμορφώνουν ερμηνευτικές προσεγγίσεις με προοδευτικό προσανατολισμό στα μουσεία.

Για τον Gardner (1993, 1995) «ένα προοδευτικό εκπαιδευτικό σύστημα απαιτεί δασκάλους καλά εκπαιδευμένους, αφοσιωμένους και απορροφημένους στη δουλειά τους. Απαιτεί γονείς που θα υποστηρίζουν τη φιλοσοφία αυτού του συστήματος [...]. Απαιτεί μια κοινότητα πέρα από τα χωρικά όρια του σχολείου, η οποία θα είναι φιλόξενη για τους μαθητές που επιθυμούν να διδαχθούν από τα μέλη και τους θεσμούς της. Και απαιτεί ένα σώμα μαθητών που θα έχουν αρκετά κίνητρα και υπευθυνότητα για να αξιοποιή-

³⁵ Merriman (1993).

³⁶ Για το θέμα αυτό βλ. ενδεικτικά Karp, Kraemer και Lavine (1992), Peers και Brown (2003a, 2003β), Phillips (2003).

³⁷ Για τους καλλιτέχνες ως ερμηνευτές και επιμελητές μουσειακών εκθέσεων βλ. Putman (2001), Malbert (1995), Wilson (1995), Bernea (1995), Dorsett (1995), Latimer (2001), Karp και Wilson (1996), όπου σχολιάζονται πολλά σχετικά παραδείγματα.

³⁸ Για το θεσμό των People's Show βλ. Moore (1997, 82-84) και Lovatt (1997).

³⁹ Βλ. Harris Qualitative (1997).

⁴⁰ Βλ. Τσιτούρη στο παρόν τεύχος.

⁴¹ Βλ. Hein (1999), Lord και Lord (2002).

⁴² Η σχετική βιβλιογραφία είναι εξαιρετικά εκτενής. Εντελώς ενδεικτικά βλ. Borun και Korn (1999), Falk και Dierking (1992, 2000), Hooper-Greenhill και Moussouri (2002), Hooper-Greenhill et al. (2001). Στην ελληνική βιβλιογραφία βλ. Μουσουρή (1999, 2002), Μουσουρή, Γκαζή και Νικηφορίδου (2004).

⁴³ Βλ. υποσημείωση 13.

⁴⁴ Βλ. Dodd et al. (2002), Hooper-Greenhill et al. (2004). Βλ. χαρακτηριστικό παράδειγμα κοινωνικής ένταξης και προσωπικής αλλαγής όπως αξιολογήθηκε με τα GLO του *Inspiring Learning for All* και περιγράφεται στην ιστοσελίδα <http://www.inspiringlearningforall.gov.uk/uploads/jim's%20story.doc> (τελευταία επίσκεψη 25/11/2004).

σουν στο έπακρον τις ευκαιρίες που τους δίνονται. Ο προσδιορισμός προτύπων είναι το κλειδί για μια προσδευτική παιδεία. Σε όσες περιπτώσεις τα πρότυπα θεσμοθετηθούν και τηρηθούν, αυτή η μορφή εκπαίδευσης μπορεί να αποτελέσει ένα πρότυπο για τον κόσμο. Εκεί όπου τα πρότυπα απουσιάζουν, ένα προσδευτικό πρόγραμμα μπορεί να αποτελέσει εύκολη δικαιολογία για την τήρηση μιας στάσης αδράνειας ή ακόμα και αναρχίας. Όμως, τέτοια πρότυπα δεν μπορεί να επιβάλλονται εξωθεν, αλλά να προκύπτουν με φυσιολογικό τρόπο καθώς μαθητές και δάσκαλοι θα συνεργάζονται στο πλαίσιο ενός αμοιβαίου σεβασμού».

Αντίστοιχα, για τα μουσεία που επιθυμούν να αποτελέσουν πεδία για την πραγματική κατανόηση του κόσμου, η παρουσίαση προσδευτικών, ιδεο-κεντρικών ερμηνειών, με άμεση σχέση και σημασία για τις ζωές των ανθρώπων, θεωρείται πλέον μάλλον αναγκαία. Οι παράγοντες που διαμορφώνουν αυτές τις ερμηνείες θα πρέπει να εξετάζονται προ-

σεκτικά, γιατί είναι καθοριστικοί. Διότι, ανάλογα με το πώς επιλέγονται τα ερμηνευόμενα θέματα, οι ερμηνευτές τους και τα κατάλληλα ανά περίπτωση ερμηνευτικά μέσα, εκκινούνται ερμηνευτικοί συλλογισμοί περιορισμένης ή διευρυμένης εμβέλειας,⁴⁸ δημιουργούνται, ή όχι, συνθήκες για πρόσφορο διάλογο και διαμορφώνονται πρότυπα βέλτιστων ερμηνευτικών προσεγγίσεων. Τέλος, ανάλογα με το πώς αντιμετωπίζονται οι ερμηνευτικοί συμμετοχοί στα μουσεία, τους προσφέρονται κίνητρα και ευκαιρίες για την καλύτερη αξιοποίηση των παρεχόμενων ερμηνειών και, παράλληλα, καλλιεργείται σταδιακά μια κοινή κοινωνική συνείδηση που υποστηρίζει και απαιτεί πιο προσδευτικές ερμηνείες.

Η δυναμική των προαναφερθέντων παραγόντων δεν θα πρέπει να θεωρείται αυτονόητη. Ενεργοποιείται όταν τα μουσεία και τα μέλη μιας κοινωνίας βρίσκουν τρόπους να συνεργαστούν στο πλαίσιο του αμοιβαίου σεβασμού και της κοινής επιδίωξης για την πραγματική κατανόηση του κόσμου. ■

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

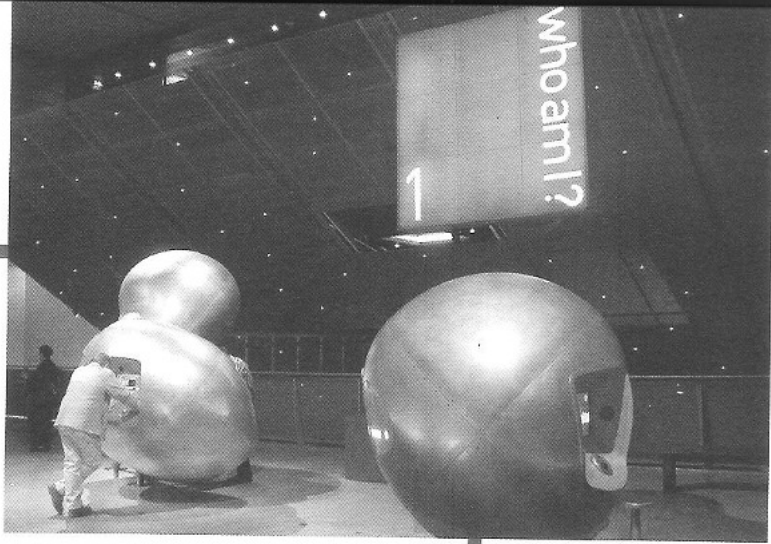
Ελληνόγλωσση

- Γκαζή, Α., Νικηφορίδου, Α. και Μουσούρη, Θ. 2004, Μια έκθεση για τα αρχαία ελληνικά μαθηματικά. Πλαίσιο ανάπτυξης και μουσειολογικός σχεδιασμός, *Μουσειολογία*, 1, On-line στη διεύθυνση <http://www.aegean.gr/culturaltec/museology/papers/Gazi.pdf> (τελευταία επίσκεψη 30/10/2004).
- Hooper-Greenhill, E. 1999, Σκέψεις για τη μουσειακή εκπαίδευση και επικοινωνία στη μεταμοντέρνα εποχή, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 47-49.
- Μούλιου, Μ. και Μπούνια, Α. 1999, Μουσειακές Εκθέσεις: Ερμηνευτικές προσεγγίσεις στη μουσειακή θεωρία και πρακτική, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, 53-58.
- Μουσούρη, Θ. 2002, Μουσεία και Κοινότητες Ερμηνευτών στο Κόκκινος, Γ. και Αλεξάκη, Ε. (επιμ.) *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 77-92.
- Μουσούρη, Θ. 1999, Έρευνα κοινού και αξιολόγηση στα μουσεία, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 56-61.
- Μουσούρη, Θ., Γκαζή, Α., και Νικηφορίδου, Α. 2004, Τι μπορούν να μάθουν τα μουσεία από τους επισκέπτες; Η συμβολή της αξιολόγησης στη διαμόρφωση μιας έκθεσης για τα αρχαία ελληνικά μαθηματικά, *ΙΜΕρος* 4, 192-207.
- Vergo, P. 1999, Επανεξέταση της «νέας μουσειολογίας», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, 50-52.

Ξενόγλωσση

- Bender, B. 1997, Multivocalism in practice: Alternative views of Stonehenge, στο Denford, G.T. (επιμ.) *Representing Archaeology in Museums*, Society of Museum Archaeologists, *The Museum Archaeologist*, 22, Λονδίνο, 55-58.
- Bennett, T. 1995, *The Birth of the Museum. History, theory, politics*, Λονδίνο, Routledge.
- Bernea, H. 1995, Return of a native force, *Museums Journal*, 5, 30-32.
- Borun, M. και Korn, R. 1999, *Introduction to Museum Evaluation*, Washington DC, American Association of Museums.
- Boswell, D. και Evans, J. (επιμ.) 1999, *Representing the Nation: A Reader, Histories, heritage and museums*, Λονδίνο, Routledge.
- Cameron, D. 1995, The Pilgrim and the Shrine: The Icon and the Oracle. A Perspective on Museology for Tomorrow, *Museum Management and Curatorship*, 14/1, 47-55.
- Clifford, J. 1997, Museums as contact zones, στο Clifford, J. *Routes: Travel and translation in the late twentieth century*, Cambridge, Mass, Harvard University Press, 188-219.
- Dodd, J. et al. 2002, *A Catalyst for Change. The Social Impact of the Open Museum*, Leicester, Research Centre for Museums and Galleries. On-line στη διεύθυνση <http://www.le.ac.uk/museumstudies/rcmg/catalyst.pdf> (τελευταία επίσκεψη 30/10/2004).
- Dodd, J. και Sandell, R. 2001, *Including Museums: Perspectives on Museums, Galleries and Social Inclusion*, Leicester, Research Centre for Museums and Galleries. On-line στη διεύθυνση <http://www.le.ac.uk/museumstudies/rcmg/including%20museums.pdf> (τελευταία επίσκεψη 30/10/2004).
- Dorsett, C. 1995, Clues on an artistic trail, *Museums Journal*, 5, 32-34.
- Falk, J. 1998, Visitors. Who Does, Who Doesn't and Why, *Museum News*, March/April, 38-43.
- Falk, J. H. και Dierking, L. D. 2000, *Learning from Museums, Visitor Experiences and the Making of Meaning*, Νέα Υόρκη, Walnut Creek, Lanham, Alta Mira Press.
- Falk, J. H. και Dierking, L. D. 1998, Free-choice learning: An alternative term to informal learning?, *Informal Learning Environments Research Newsletter*, 2/1, 2, On-line στη διεύθυνση <http://www.umsl.edu/~sigiler/ILER-Newsletter-0798.pdf> (τελευταία επίσκεψη 10/12/2004).
- Falk, J. H. και Dierking, L. D. 1992, *The Museum Experience*, Washington D.C., Whalesback Books.
- Gardner, H. 1993, *The Unschooled Mind, How Children Think and How Schools Should Teach*, Νέα Υόρκη, Basic Books.
- Gardner, H. 1993, *Frames of Mind. The Theory of Multiple Intelligences*, Fontana Press (1η έκδοση 1983).
- Greenberg, R., Ferguson, B. W. και Nairne, S. (επιμ.) 1996, *Thinking about Exhibitions*, Λονδίνο, Routledge.
- Harris Qualitative 1997, *Children as an Audience for Museums and Galleries*, The Arts Council / Museums and Galleries Commission.
- Hauenschild A. x.x., *Claims and Reality of New Museology: Case Studies in Canada, the United States and Mexico*, Διδακτορική Διατριβή, On-line στη διεύθυνση <http://museumstudies.si.edu/claims2000.htm> (τελευταία επίσκεψη 30/10/2004).
- Hein, G. 2002, The Challenge of Constructivist Teaching, στο Mirochnik, E. και Sherman, D. C. (επιμ.) *Passion and Pedagogy: Relation, Creation and*

ΕΙΚ. 4 Η διαδραστική έκθεση *Who am I?* του Εθνικού Μουσείου Επιστημών του Λονδίνου πραγματεύεται την ανθρώπινη βιολογία, αξιολογώντας πρόσφατα πορίσματα της γενετικής, της ψυχολογίας και των γνωστικών επιστημών. (Φωτ. αρχείο Μ. Μούλιου)

- Transformation in Teaching*, New York, Peter Lang, 197-214, On-line στη διεύθυνση http://www.lesley.edu/faculty/ghein/papers_online/papers_online.html (τελευταία επίσκεψη 30/10/2004).
- Hein, G. 2001, The Challenge and Significance of Constructivism, στο *Proceedings, Hands On! Europe Conference*, London, Discover, 35-42, On-line στη διεύθυνση http://www.lesley.edu/faculty/ghein/papers_online/papers_online.html (τελευταία επίσκεψη 30/10/2004).
- Hein, G. 1999, Is meaning Making Constructivism? Is Constructivism Meaning Making?, *The Exhibitionist*, 18/2, 15-18, On-line στη διεύθυνση http://www.lesley.edu/faculty/ghein/papers_online/papers_online.html (τελευταία επίσκεψη 30/10/2004).
- Hein, G. 1998, *Learning in the Museum*, Λονδίνο, Routledge.
- Hein, G. 1995, The Constructivist Museum, *Journal of Education in Museums*, 16, 15-17, On-line στη διεύθυνση <http://www.gem.org.uk/hein.html> (τελευταία επίσκεψη 30/10/2004).
- Hein, H. 2000, *The Museum in Transition, A Philosophical Perspective*, Washington D.C., Smithsonian Institution Press.
- Heumann Gurian, E. 2002, Choosing among the options: An opinion about museum definitions, *Curator*, 45/12, 75-86.
- Hooper-Greenhill, E. (επιμ.) 1999, *The Educational Role of the Museum*, Leicester Museum Studies Readers, Λονδίνο, Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. et al. 2004, *Inspiration, Identity, Learning: The Value of Museums*, DCMS/DfES Strategic Commissioning, RCMG, On-line στη διεύθυνση http://www.le.ac.uk/museumstudies/rcmg/Inspiration,%20Identity,%20Learning_The%20value%20of%20museums.pdf (τελευταία επίσκεψη 1/11/2004).
- Hooper-Greenhill, E. et al. 2003, *Measuring the Outcomes and Impact of Learning in Museums Archives and Libraries, The Learning Impact Research Project*, Leicester RCMG και Resource, On-line στη διεύθυνση http://www.mla.gov.uk/documents/insplearn_wp20030501.doc (τελευταία επίσκεψη 1/11/2004).
- Hooper-Greenhill, E., Hawthorne, E., Moussouri, T. και Riley, R. 2001, *Making Meaning in Art Museums I: Visitors' Interpretive Strategies at Wolverhampton Art Gallery*, Leicester, RCMG.
- Hooper-Greenhill, E. και Moussouri, T. 2002, *Researching Learning in Museums and Galleries: a Bibliographic Review*, Leicester, RCMG.
- Kaplan, F.E.S. (επιμ.) 1994, *Museums and the Making of «Ourselves», The Role of Objects in National Identity*, Λονδίνο, Leicester University Press.
- Karp, I., Kreamer, C. M. και Lavine, S. D. (επιμ.) 1992, *Museums and Communities. The Politics of Public Culture*, Λονδίνο, Smithsonian Institution Press.
- Karp, I. και Lavine, S. D. (επιμ.) 1991, *Exhibiting Cultures. The Poetics and Politics of Museum Display*, Λονδίνο, Smithsonian Institution Press.
- Karp, L. και Wilson, F. 1996, Constructing the Spectacle of Culture in Museums, στο Greenberg, R., Ferguson, B. και Nairne, S. (επιμ.), *Thinking about Exhibitions*, Λονδίνο, Routledge, 251-67.
- Latimer, S. 2001, Artistic licence, *Museums Journal*, 8, 29-31.
- Lord, B. και Lord, G. D. (επιμ.) 2002, *The Manual of Museum Exhibitions*, Νέα Υόρκη, Alta Mira Press.
- Lowatt, J. R. 1997, The People's Show Festival 1994: a survey, στο Pearce, S. (επιμ.), *Experiencing Material Culture in the Western World*, Λονδίνο, Leicester University Press, 196-254.
- Macdonald, S. 1998, *The Politics of Display*, Λονδίνο, Routledge.
- Macdonald, S. και Fyfe, G. (επιμ.) 1996, *Theorizing Museums*, Οξφόρδη, Blackwell Publishers/The Sociological Review.
- Mack, J. 2003, *The Museum of the Mind*, Λονδίνο, The British Museum Press.
- Malbert, R. 1995, Artists as Curators, *Museums Journal*, 5, 25-26.
- Martin, D. 2000, Voices of War, *Museum Practice*, 13, 24-31.
- McLean, K. 1999, Museum Exhibitions and the Dynamics of Dialogue, *Daedalus*, 128/3, 83-107.
- Merriman, N. (επιμ.) 1993, *The Peopling of London, Fifteen Thousand Years of Settlement from Overseas*, Λονδίνο, The Museum of London.
- Merriman, N. 1991, *Beyond the Glass Case, The Past, the Heritage and the Public in Britain*, Leicester, Leicester University Press.
- Moore, K. 1997, *Museums and Popular Culture*, Λονδίνο, Cassell.
- Morris, J. 2002, Style and substance, *Museum Practice*, 20, 18-23.
- Pearce, S. 1992, *Museums, Objects and Collections: A Cultural Study*, Leicester, Leicester University Press.
- Pearce, S. (επιμ.) 1990, *Objects of Knowledge*, New Research in Museum Studies, An International Series, No 1, Λονδίνο, Athlone Press.
- Peers, L. και Brown, A. (επιμ.) 2003α, *Museums and Source Communities: A Routledge Reader*, Λονδίνο, Routledge.
- Peers, L. και Brown, A. 2003β, Introduction, στο Peers και Brown 2003α, 1-16.
- Phillips, R. 2003, Community Collaboration in Exhibitions. Toward a dialogic paradigm. The Introduction, στο Peers και Brown 2003α, 155-70.
- Putman, J. 2001, *Art and Artifact. The Museum as Medium*, Λονδίνο, Thames και Hudson.
- Roberts, L.C. 1997, *From Knowledge To Narrative: Educators & The Changing Museum*, Washington D.C., Smithsonian Institution.
- Ross, M. 2004, Interpreting the new museology, *Museum and Society*, 2/2, 84-103.
- Rowlands, M. 2002, Heritage and Cultural Property, στο Buchli, V. (επιμ.), *The Material Culture Reader*, Οξφόρδη, Berg, 105-14.
- Sandell, R. (επιμ.) 2002, *Museums, Society, Inequality*, Λονδίνο, Routledge.
- Spalding, J. 2002, *The Poetic Museum. Reviving Historic Collections*, Λονδίνο, Prestel.
- Swift, F. 1999, Every Object Tells a Story, *Museum Practice*, 10, 16-19.
- Vergo, P. (επιμ.) 1989, *The New Museology*, Λονδίνο, Reaktion Press.
- Weil, S.E. 2002, *Making Museums Matter*, Washington D.C., Smithsonian Institution Press.
- Weil, S.E. 1995, Speaking about Museums: A meditation on language, στο Weil, S.E., *A Cabinet of Curiosities. Inquiries into Museums and their Prospects*, Washington D.C., Smithsonian Institution Press, 3-17.
- Wilson, F. 1995, Silent messages, *Museums Journal*, 5, 27-29.